

людини і основоположних свобод. Основною метою створення таких рекомендацій було полегшення для суб'єктів нормотворчої діяльності сприйняття та розуміння проектів нормативно правових актів, а також змісту Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду завдяки чому стає більш доступною можливість розпізнання належності чи, навпаки, неналежності відповідного нормативно-правового акта до сфери правового регулювання Конвенції.

Підводячи підсумок з даного дослідження можна зауважити, що здійснення правової експертизи нормативно-правових актів на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практиці Європейського суду з прав людини є одним із найефективніших засобів уникнення порушень прав з боку України, гарантованих Конвенцією. Окрім цього, проведення експертизи на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини є реалізацією виконання Україною своїх зобов'язань, яких вона взяла на себе, ратифікувавши Конвенцію та імплементувавши її у національне законодавство.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97 від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Експертиза нормативно-правових актів та їх проектів на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини: Наказ Міністерства юстиції України від 20.08.2008 № 1219/7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1219323-08#Text>.

КАРПЕНКО Роман Валерійович,
*доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Дослідження в галузі мови права як особливої мови для спеціальних цілей були актуальними завжди, ними займалися і займаються як лінгвісти, так і правознавці, наприклад, такі відомі українські вчені, як Н. Артикуца, С. Гусарова, Г. Проценко, Д. Баранник, Ю. Прадід та ін. Найчастіше науковцями мова права аналізується в аспекті її особливої лексики – юридичної термінології.

Юридичним терміном зазвичай називають «слово або словосполучення на позначення власне правового поняття, яке відображає специфіку державно-правових явищ ... і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі» [1, с. 7]. Юридичну термінологію вивчають у різних напрямках (теоретичному, історичному, мовознавчому тощо), із застосуванням різноманітних методик, використовуючи мовний матеріал різних галузей права, заради вирішення багатьох актуальних проблем і досягнення різних цілей. Про багатоаспектність термінознавчих досліджень свідчать роботи Н. Артикуци [2], І. Кочан [3], які у своїх статтях проаналізували і певною мірою систематизували наукові пошуки в галузі юридичного термінознавства. Але в цій галузі, незважаючи на значну і плідну роботу вітчизняних науковців, залишається ще багато невирішених проблем, суперечностей.

Традиційним у науковій діяльності термінознавців є аналіз формальної структури юридичних термінів (їх зовнішнього вигляду). Актуальним у цьому напрямі є дослідження багатокомпонентних термінів, у формальній структурі яких виокремлюються два і більше слова. Актуальність цих досліджень пов'язана, по-перше, з високим рівнем продуктивності структурного типу багатокомпонентних термінів, їхнім переважанням у юридичній термінології. Вони утворюються синтаксичним способом, тобто перетворенням вільних словосполучень у складені «еквіваленти слів». Науковці називають різні фактори поширення саме синтаксичного способу творення нових юридичних термінів: це і притаманне багатьом мовам прагнення до усунення протиріччя між обмеженою кількістю слів як засобів називання і необмеженою кількістю об'єктів називання шляхом використання словосполучень у ролі найменувань; це і прагнення до точності у вираженні основних ознак поняття, його конкретизації, деталізації шляхом збільшення компонентів терміна, що має зашкодити виникненню полісемії, забезпечити однозначне сприйняття терміна; це і можливість передати максимальну кількість інформації в компактному вигляді.

Структуру багатокомпонентних юридичних термінів аналізують за різними критеріями: за кількістю компонентів, за типом синтаксичного зв'язку компонентів, за морфологічним типом головного (стрижневого) слова. За кількістю компонентів і характером зв'язків між ними виділяють прості й складні багатокомпонентні юридичні терміни в українській мові: прості складаються із двох або більше повнозначних слів, одне з яких буде головним, інші – залежними від нього («Конституція України», «Кримінальний процесуальний кодекс України»); складні – із трьох і більше слів, утворені шляхом комбінування одно- і багатокомпонентних термінів («форма державного устрою»). Н. Артикуца за кількісною ознакою поділяє термінологічні словосполучення на дво-, три-, чотири і багатокомпонентні.

При визначенні числа компонентів, які формують структуру багатокомпонентних юридичних термінів, можлива проблема, пов'язана з наявністю в них службових частин мови – прийменників, сполучників.

Виникає питання: чи потрібно їх враховувати як компоненти структури терміна? Вважаємо, що такими компонентами можуть бути лише повнозначні слова. Кількість таких компонентів у межах одного юридичного терміна практично необмежена, може досягати шести («право на відшкодування шкоди, заподіяної державними органами»), семи («право на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування»), десяти («право на відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів»), тринадцяти («право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів») компонентів. Кількісно в мові права переважають дво- і трикомпонентні термінологічні сполучення.

За морфологічним типом головного (стрижневого) слова у структурі багатокомпонентних юридичних термінів серед останніх виділяють лише іменникові та дієслівні; дієслівні багатокомпонентні юридичні терміни зустрічаються дуже рідко, оскільки для називання процесу або дії перевагу віддають іменникам («віддання неповнолітнього під нагляд»). У ролі залежних (атрибутивних) компонентів, які уточнюють, конкретизують значення базового терміна, виступають найчастіше прикметники та іменники, але можуть і дієслова, точніше – дієприкметники як форма дієслова.

Непростим завданням є оцінка ефективності функціонування конкретного юридичного терміна або типу термінів у мові права: треба враховувати різні фактори – і легкість запам'ятовування термінів, і зручність вимови та відтворення на письмі, і відповідність специфічним вимогам до цього виду лексичних одиниць. Тому, власне, мовознавці так неоднозначно оцінюють ефективність використання багатокомпонентних юридичних термінів у правничому дискурсі. Для подолання негативних наслідків функціонування багатокомпонентних юридичних термінів треба вирішити проблему оптимальної структури і оптимальної довжини цих термінів. Можливо, це дотримання рівнозначності між кількістю компонентів терміна і кількістю ознак названого ним поняття. Пропонуються різні способи скорочення довжини багатокомпонентних юридичних термінів і спрощення їхньої структури: синтаксичний (вилучення малоінформативних компонентів), словотворчий (заміна словосполучень у структурі терміна складними словами, також аббревіація).

Отже, аналіз юридичної термінології дозволяє констатувати факт збільшення кількості багатокомпонентних юридичних термінів як результат розвитку і вдосконалення галузі права.

Список використаних джерел:

1. Артикуца Н. В. Термінологія законодавства і проблеми законодавчих дефініцій. *Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез Міжнар. наук. конф. «Шості осінні юридичні читання»*, (м. Хмельницький, 26-27 жовт. 2007 р.). Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2007. Ч. 1. С. 6-13.
2. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць*. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 6-17.
3. Кочан І. М. Правнича термінологія крізь призму лінгвістики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. № 791. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. С. 112-117.